

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ / COMMUNICATIONS

Миглена Михайлова-Паланска

**ЗА АДАПТАЦИЯТА И ИНТЕГРАЦИЯТА НА
ИНТЕРНАЦИОНАЛНИТЕ ТЕРМИНИ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ
ОТ ТУРИСТИЧЕСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ В
БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК)**

Miglena Mihaylova-Palanska

**ABOUT ADAPTATION AND INTEGRATION OF
THE INTERNATIONAL TERMS (BASED ON THE TOURISM
TERMINOLOGY IN BULGARIAN AND CZECH LANGUAGES)**

(Abstract)

The paper focuses on some specific cases of graphic, phonetic, morphological, word forming and semantic changes in international tourism terms that occur as a result of their adaptation and integration in Bulgarian and Czech languages.

Keywords: international terms, tourism terminology, Bulgarian language, Czech language

В изследвания, посветени на тенденцията към интернационализация в славянските езици, често се изтъква активното ѝ въздействие върху терминологичните системи на отделните научни, технически и професионални области (Колковска 2006 и цит. там литература; Svobodová 2007 и др.). Наличието на интернационални термини в състава им се представя като необходимо (Манолова 1984: 82; Horecký 1956: 69; Poštolková 1983: 67), като целта е да бъдат избегнати недоразумения при междуезиков превод, да се ограничат отношенията на формална и семантична вариантност, да се подобрят дейностите по хармонизацията и стандартизацията на термините.

С навлизането на интернационализмите в езика приемник възникват отношения на конкуренция между езиковите средства от домашен и интернационален произход, като по този начин се активизира влиянието на диалектически противоположната тенденция към национализация (Horecký 1989: 273). Настъпващите промени (графични, фонетични, морфологични, словообразователни и семантични) при интернационалните термини (и интернационализмите изобщо) са отражение на процесите на адаптацията и интеграцията им¹ в езика приемник. Интересът

към специфични техни прояви в два славянски езика – българския и чешкия, е провокиран от значителния брой интернационализми в туристическата терминология – изключително динамична система, която се формира, обновява и преосмисля съобразно реформите в съвременния туризъм.

Прави впечатление, че и в двата езика интернационалните туристически термини проявяват ниска степен на **графично-фонетична адаптация**, т.е. при тях се наблюдава стремеж към запазване на оригиналната ортографична и ортоепична форма. Известно е, че в българския език правилата за транскрипция определят произношението и правописа: *аквапарк* < *aquapark*; *брънч* < *brunch*; *тиймбилдинг* < *teambuilding*; *румърсървис* < *room service*; *автобус* < *autobus*; *офроуд* < *offroad* и т.н. Срещат се обаче и фонетични и правописни варианти: *ваучер/ваучър* < *voucher*; *еърбъс/еърбус* < *airbus*; *кетъринг/кетеринг* < *catering*; *круизер/круизър* < *cruiser*; *некидж/накидж* < *package*; *чартър/чартер* < *charter* (РНДЗБЕ 2001 и РНДБЕ 2010).

Под влияние на процесите на глобализация и с цел информирането на чуждестранните туристи в българския език се срещат и оригинални форми, предимно в надписи за означаване и реклама на места и услуги: *bar, beach, check-in, check-out, fast food, hostel, hotel, lobby, night club, reception, rent-a-car, steak house*; По-малко *all inclusive, повече сна* (заглавие на репортаж в БТВ новините от 08. 06. 2014 г.). Забелязват се и смесени форми: *all inclusive първа линия, last minute оферти, SWOT анализ*.

В чешкия език графичната адаптация засяга случаите, при които няма особена разлика между ортографичната и ортоепичната форма и както се вижда, правописът се приспособява към произношението (Mravínacová 2005: 187): *akvapark* от *aqvapark*; *bungalov* от *bungalov*; *cyklotramp* от *cyklotremp*; *kaňoning* от *canyoning*; *kempink* от *camping*; *kuvér* от *couvert*. Вероятно тези промени са следствие от по-продължителното съществуване на подобни термини и по-широката им употреба – в медийния, рекламния, разговорния дискурс. В последно време обаче се наблюдава всеобщата тенденция към съхраняване на оригиналната форма не само на тясноспециални термини от рода на: *boarding house, guest relations, junior suite, menu à la carte, youth hostel*, но и на популярни извън границите на специалната комуникация: *barbecue, beachhandball, birdwatching, lobby, rent-a-car, room service*. Между случаите на адаптирана и оригинална форма се срещат два, три и дори четири графични варианта с различна фреквентност и дистрибуция (Rejzek 1993: 27): *catering – ketering, cocktail – koktajl – koktejl, last minute – last minut, lodge – lodž, turizmus – turismus, touroperátor – tour operátor – touroperator – tour operator, skipass – skipas* и смесени форми при сложните термини: *akvajogging, beachvolejbal, touroperátor*. Оригиналният правопис и приетите в чешкия език правила за слято, полуслято и разделно писане също водят до правописни варианти: *citybus/city-bus, fast-*

food/fast food, mountainbiking/mountain biking, off-road/offroad. Звуковата форма на заетия термин се приспособява към фонетичните особености на чешкия език: *barbecue* [barbikju], *check-in* [ček in], *hiking* [hajking], *incoming* [inkaming], *last minute* [lást minyt], *snack bar* [snek bar], *wellness* [velnes]; възможни са и колебания – *package* [pekidž, pakidž].

По отношение на **морфологичната адаптация** получаването на съответния род на интернационализмите определя реализацията на останалите граматични категории – число и определеност в българския и число и падеж в чешкия език. Водещи при уточняването на рода са формалните модели, като българският родов модел е фонологичен, докато чешкият в основата си е морфологичен (Вачков 1997: 21). Следователно в българския език словният завършек посочва рода: мъжки род – *флотел, яхтинг*; женски род – *резервация, сауна*; среден род – *бунгало, вариете*.

Наблюденията върху туристическата терминология потвърждават съществуването на особено изявената в славянските езици тенденция към маскулинизирание – по-голямата част от интернационалната лексика приема белезите за мъжки род (Лютакова 1997: 10), а в чешкия език – и за съответните склонитбени типове от м.р., като преобладаващи са твърдите типове (м.р. неодуш. – *force majeure, transfer*; м.р. одуш. – *animátor, turista*). Доказателство за по-слабата адаптация към склонитбените типове за ж.р. и ср.р. са термини, които са получили родова принадлежност, но продължават да бъдат несклоняеми (ж.р. – *party, pétanque, wellness*; ср.р. – *info, karaoke, kupé*; ж.р. и ср.р. – *show*). В някои случаи се проявява колебание по отношение на склонението, т.е. термини от м.р. като *last minute, last moment, timeshare* може да са или склоняеми, или несклоняеми. Пример за морфологична адаптация в чешки е добавянето на словообразователния формант с диференцираща родова функция *-ka* – *hosteska* от англ. *hostess* (Martincová 2003: 19). И в двата езика някои термини, които могат да имат и атрибутивна функция, в самостоятелна употреба нямат форми за множествено число: *инфо* – *info, сна* – *sna, уелнес* – *wellness*, но: *инфококтейли* – *infokoktejlý, снацентрове* – *sna centra, уелнесхотели* – *wellness hotely*.

Словообразователната адаптация се изразява в промените, настъпващи основно при суфиксите във формата на интернационалния термин (Колковска 2006: 200, Попова 2012: 431). Така например суфиксът *-ation* се предава в бълг. с наставките *-ани(е), -ан(е), -ци(я)*, а в чеш. с *-ace* и *-ován(i)*: *резервация, резервиране* – *rezervace, rezervování*; съответствието на суфикса *-ia* в бълг. е *-ия*, в чеш. – *-ie*: *балнеология* – *balneologie*; английският суфикс *-ing* се предава с *-не* в бълг. и с *-ní* в чеш. или се запазва: *сърфиране* и *сърфинг* – *surfování* и *surfing*.

С оглед на **словообразователната интеграция** се оказва, че деривационните възможности в чеш. са по-големи, отколкото в бълг., срв.: *брънч* (и като прил.) и *brunch* (и като прил.) – *brunchovat* – *brunchování*; *офроуд* (и като прил.) и *offroad* (и като прил.) – *offroadista* – *offroadění* –

offroadový; *рафтинг* (и като прил.), *рафт*, *рафтър* – *rafting*, *raft*, *rafter*, *raftař*, *raftování*, *raftingový*, *raftovat*. Макар и някои термини да са с голяма фреквентност и разнообразна дискурсна употреба, на този етап те все още не са станали основа на словообразователно гнездо и в двата езика, или в единия от тях, срв. напр. *пекидж* и *package*; *студио* – *студиен*, но *studio*; *hostel* – *hostelování* – *hostelový*, обаче *хостел*.

Семантичните промени² се изразяват в запазване на едно (или на някои) от значенията на интернационализмите в изходния език и стесняване на значението, с което се заемат (Колковска 2006: 201). Така например в англ. *ваучер* е със следните значения: '1. поръчител, гарант; 2. разписка, квитанция, бордеро; оправдателен документ; 3. купон (за хранене и пр. – в хотел, почивна станция и пр.), ваучър; талон' (АБР 1988: 469). В бълг. и чеш. са заети само второто и третото значение, които са специализирани. В англ. *чартър* е със значения '1. харта, грамота, устав; право; 2. наемане на кораб/самолет и пр.' (АБР 1990: 138), последното от които се е специализирало в бълг. и чеш. – *чартър* – *charter/charterová doprava* 'транспортно средство, изцяло или частично наето от доставчик на туристически услуги' (БДС EN 13809: 2010 и ČSN EN 13809: 2003). Интересен е примерът с *хостеса* – *hosteska*, който според РНДБ означава 'специално подготвена жена, която организира празненство, посреща гостите някъде, у някого'. В стандартите БДС EN ISO 18513: 2010 и ČSN EN ISO 18513: 2004 се дефинира като 'лице, което посреща и информира посетители на летища, ж. п. гари, хотели, изложби/панаири и мероприятия/събития, и/или което се грижи за пътниците в транспортните средства'. Под тази дефиниция в чешкия стандарт стои единствено названието *hosteska*, докато в българския – *хотелиерка/домакиня/стюардеса*, които всъщност представляват значенията на *хостеса* в англ., срв. *hostess* '1. домакиня; 2. ханджийка; съдържателка на хотел; 3. ав. стюардеса' (АБР 1990: 438).

Някои от по-отдавна заетите туристически термини в българския език са развили оценъчни употреби извън специализираната сфера, срв. напр.: *Прибира се вкъщи само да пренощува, като на хотел е; Няма много задължения, все едно е на курорт* и под. Показателен е и случаят с вторичната номинация на термина *туризъм* – *наркотуризъм*, *изборен туризъм*, *секстуризъм* и т.н. Популярният термин *ол инклузив*, който и в двата езика не е напълно адаптиран, се среща не само в комуникацията в туризма, откриваме го в реклами за банков кредит – *All inclusive оферта*, за продажба на мебели – *Ultra all inclusive*, т.е. с повече екстри, за продажба на автомобили „Мазда“ – *100 000 км All inclusive* (включено сервизно обслужване); в статия на електронните медии за обучение в Англия – *Висше ол инклузив на Острова*; в логото на чешка фирма за подови настилки – *Podlahy All inclusive*.

Представените примери показват, че и в двата езика процесите на адаптация и интеграция протичат по сходен начин. Забелязва се стремеж към съобразяване с нормите в езика приемник, но не са рядкост и

случаите на т.нар. повторна интернационализация³ – калкирани термини да се заместват с оригиналните им форми, с които са известни в езика източник: (*заведение за бързо хранене* – *rychlé občerstvení* често се заменя с *fast food/фастфуд*; *всичко включено в цената* – *vše v ceně/plně hrazený zájezd* – с *ол инклузив/all inclusive* – *all inclusive*; *чейндж бюро* замества *обменно бюро*; *rafting* се предпочита пред *sjíždění/splavování divokých řek* и т.н. Препоръката е да се повиши вниманието и отговорността в процеса на специалната комуникация и терминообразуването.

БЕЛЕЖКИ

¹ Тук се споделя схващането, че интернационалните термини са с еднакво значение и принадлежат към поне три езика, два от които са от различни езикови семейства (Попова 2012: 421, 422). Също така се приема, че интернационализмите са вид заемки и се съобразяваме с разграничението, направено от М. Попова – при интернационализмите се заема и формата, и значението, докато при заемките е възможно заемане само на формата, на която се дава ново значение, или само на значението, на което се дава друга форма (Попова 2012: 421, 422). За сравнение, изследователката на процесите на интернационализация в чешкия език Д. Свободова посочва, че обикн. като интернационализми се означават съвременните заемки изобщо (Svobodová 2007: 18).

Под адаптация на заетите думи се разбират „промените, настъпили в тяхната звукова (респ. и орфографична) структура и морфологична форма в съответствие с фонетичните и морфологичните закони на приемащия ги език“ (Попова 2012: 427), а интеграцията представлява влиянието, което заемката упражнява върху заемащата езикова система, изразено чрез следните прояви: участие на заемката в словообразователно гнездо, участие във вторична лексикална номинация и едновременно участие в словообразователните и лексикалните номинационни процеси (Попова 2012: 432, 433).

² Според С. Колковска е по-уместно да се говори за семантична промяна, отколкото за семантична адаптация, тъй като адаптацията предполага приспособяване към определена норма или модел, каквото в случая не се изисква (Колковска 2006: 201).

³ Терминът *повторна интернационализация* (*opakovaná internacionalizácia*) е предложен от К. Бузашиова (Buzássyová 1991).

ЛИТЕРАТУРА

АБР 1990: *Ранкова, М., Т. Атанасова, И. Харлакова*. Английско-български речник. Т. I (А – L). София, Наука и изкуство.

БДС EN 13809: 2010: Туристически услуги. Туристически агенции и туроператори. Терминология.

БДС EN ISO 18513: 2010: Туристически услуги. Хотели и други видове места за настаняване при туризъм. Терминология.

Вачков 1997: *Вачков, В.* Формални модели на родова адаптация на субстантивните заемки от английския в българския и в чешкия език. – Съпоставително езикознание, XXII, № 2.

Колковска 2006: *Колковска, С.* Тенденциите към интернационализация и национализация в новата българска икономическа терминология. – В:

Националният език в условията на чужди влияния и глобализация. София, БАН.

Лютакова 1997: *Лютакова, Р.* Морфологична адаптация на английските заемки в българския и румънския език. – Съпоставително езиковедие, XXII, № 2.

Манолова 1984: *Манолова, Л.* Българска терминология. София, Народна просвета.

Попова 2003: *Попова, М.* Термините „адаптация“ и „интеграция“ при интернационалните заемки. – In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha, ÚJČ AV ČR.

Попова 2012: *Попова, М.* Теория на терминологията. Велико Търново, Знак 94.

РНДБЕ 2010: *Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска.* Речник на новите думи в българския език. София, Наука и изкуство.

РНДЗБЕ 2001: *Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска.* Речник на новите думи и значения в българския език. София, Наука и изкуство.

BUZÁSSYOVÁ, K. 1991. Opačovaná internacionalizácia a problém identifikácie morfológických a lexikálných jednotiek. – *Jazykovedný časopis*, r. 42, № 2.

HORECKÝ, J., K. BUZÁSSYOVÁ, J. BOSÁK a kol. 1988. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, Veda.

MARTINCOVÁ, O. 2003. Internacionalizace a vyrovnávací tendence. – In: *Internationalizmy v nové slovní zásobě*. Praha, ÚJČ AV ČR.

MRAVINACOVÁ, J. 2005. Přejímání cizích lexémů. – In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha, ÚJČ AV ČR.

POŠTOLKOVÁ, B., M. RODNÝ, A. TEJNOR. 1983. O české terminologii. Praha, Academia.

REJZEK, J. 1993. K formální adaptaci anglicizmů. – *Naše řeč*, r. 76, № 1.

✉ *As. d-p Miglena Mihaylova-Palanska*
Секция по терминология и терминография
Институт за български език, БАН
Бул. „Шипченски проход“, 52, бл. 17, 1113 София, България
miglena.m@gmail.com

✉ *Assist. Prof. Miglena Mihaylova-Palanska, PhD*
Department of terminology and terminography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria
miglena.m@gmail.com